

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
бакалавр

на тему: «Легітимність влади: сутнісні характеристики та
механізми забезпечення в умовах сучасного
суспільства»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Політологія
спеціальності 052 Політологія
ступеня вищої освіти бакалавр
групи 1
Саєнко М. С.
Керівник: Приходько С. М.
Рецензент: Барановський Ф. В.

Полтава 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ	8
1.1. Поняттєво-категоріальний аналіз легітимності влади	8
1.2. Принципи класифікації типів легітимності	17
РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ	23
2.1 Особливості легітимації влади в демократичних країнах	23
2.2 Особливості легітимації влади у недемократичних державах	31
РОЗДІЛ 3. ПРИНЦИПИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	37
3.1. Легітимація влади в Україні періоду незалежності	37
3.2. Перспективи легітимації влади у повоєнній Україні	42
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективність реалізацій влади залежить від певної кількості чинників. Одним із найважливіших є легітимність, тобто, визнання за певним носієм влади права здійснювати управління та наявність необхідної довіри. За різних історичних періодів влада забезпечувала собі такий стан за допомогою різних методів. В умовах масового розповсюдження демократії та формування влади шляхом виборів така мета реалізовувалась на основі безпосередньої взаємодії із суспільством. Тривалий час для цього достатньо було виборів.

Але з подальшим ускладненням структури суспільства процес досягнення такої згоди та визнання також став більш складним. Тепер потрібно взаємодіяти із суспільством з урахуванням усіх його складових елементів. Для повноцінного забезпечення легітимності у процесі реалізації політики необхідно орієнтуватися на все суспільство. Воно не може вже залишатися простим спостерігачем в споживачем політики, а має бути повноцінним співтворцем. Залучення громадян до здійснення політики має відбуватися за рахунок використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій. За їх допомогою така співпраця з громадськістю буде тісною, а головне плідною.

В Україні процес формування засад легітимності відбувався одночасно зі становленням інституту державності. Значний перелом у цьому процесі відбувся з початком гібридної, а потім і повномасштабної війни. Принципово змінилися засади легітимації влади. Легітимність тепер стосується не лише суто самої влади, а насамперед політичної системи та України як спільної Батьківщини для всіх громадян. Тепер актуальним завданням є формування підстав легітимації вже в повоєнній Україні. Саме цим зумовлена актуальність роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі гуманітарних і соціальних дисциплін. В рамках виконання проекту програми Еразмус+, напряму Жан Моне «Участь

громадян та соціальний діалог як ключові фактори в розбудові сталих територіальних громад: успішні практики ЄС для України».

Метою роботи є визначення засад легітимації влади в умовах демократичного суспільства та забезпечення легітимності усієї політичної системи повоєнної України.

Поставлена мета досягається шляхом реалізації таких **завдань**:

- визначити основні змістовні характеристики легітимності та легітимації як важливих процесів узаконення певних типів влади та політики.;

зробити порівняльний аналіз засад легітимації в демократичних і недемократичних державах;

- визначити принципи забезпечення легітимності в умовах сучасного суспільства;

- визначити основні засади легітимації влади та політики у повоєнній Україні..

Об'єкт дослідження – легітимність та легітимація як характеристики політичного життя.

Предмет дослідження – основні засади забезпечення легітимності влади у сучасному суспільстві.

Методи дослідження були використані з урахуванням визначеної мети і завдань, обраних предмету та об'єкту дослідження. Методи структурно-функціонального та системного аналізу дозволили визначити місце легітимності та легітимації у структурі політичної системи країни. Прикладні методи (теорія ігор, мережевий метод) забезпечили можливість визначити найбільш оптимальні і доцільні засоби та методи легітимацій влади в умовах демократичного суспільства.

Огляд використаних джерел. Категорію «легітимність» увів до наукового обігу М. Вебер. Він же визначив її типологію та пояснив її відмінність від легальності як юридичної підстави узаконення влади. Сучасні типи і засади легітимності визначені у працях Д. Істона С. Ліпсета та П. Розанвалона.

Основні принципи забезпечення легітимності в сучасній Україні

проаналізовані у публікаціях А. Колодій та Г. Зеленько. Особливості зміцнення засад легітимності влади, а також всієї системи політики докладно проаналізовано і визначено у статті Н. Кононенко. Сутність легітимності також досліджувалася у працях представників української політичної думки Д. Донцова, В. Липинського, В. Кучабського.

Наукова новизна отриманих результатів. Представлена робота є комплексним дослідженням проблем легітимності та легітимації влади. Зокрема, визначені основні механізми і підстави забезпечення легітимності влади в умовах демократичних суспільств за допомогою сучасних інформаційно-комунікативних технологій. В Україні проблема легітимації була однією з найбільш актуальних. Після початку російської агресії в нашій країні склався принципово новий тип легітимності – до України як спільної Батьківщини.

Практична значущість дослідження полягає у визначенні механізмів та принципів легітимації влади в умовах демократичної держави та інформаційного суспільства. Вони враховують такі його властивості: легітимація має багатовимірний характер, має спиратися на взаємодію з усіма складовими суспільної структури та використовувати сучасні інформаційно-комунікативні технології.

Апробація результатів дослідження.

Саєнко М. С. Принципи забезпечення легітимності в умовах сучасної політики. Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів: Збірник доповідей науково-практичних конференцій студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик. 2024. Випуск 16. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 142-144.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які поділені на шість підрозділів, та загальних висновків до роботи, а також списку використаних джерел, який розміщений на 3 сторінках (налічує 35 найменувань). Загальний обсяг роботи 50 сторінок

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ

1.1. Поняттєво-категоріальний аналіз легітимності влади

Ефективність реалізації влади визначається використанням значної кількістю принципів. Однією із важливих засад владного процесу є легітимність. Вона передбачає суспільне сприймання існуючої влади як правильної, необхідної і доцільної.

Легітимність є однією з найважливіших категорій політичної науки та інститутів політичної практики. Незаперечним є факт, що будь яка влада насамперед має бути узгоджена з чинною системою законодавства. Тобто, її організаційні та функціональні принципи мають чітко відповідати правовим нормам. Конституційна система чітко визначає механізми діяльності органів влади. Для них діє чіткий принцип – «дозволено лише те, що чітко визначено законом». Але крім суто правових аспектів законності, для влади важливо бути законною в очах підлеглого суспільства. Вкрай потрібно, щоб воно також сприймало владу як законну, доцільну і необхідну. Ці два аспекти законності влади досить тісно пов'язані між собою. Але вони не є тотожними поняттями.

Незважаючи на сутнісну схожість, вони мають суттєву відмінність. Вперше ці поняття розмежував видатний німецький соціолог Макс Вебер. Для їх характеристики було введено категорії «легальність» і «легітимність». Якщо легальність має суто юридичне смислове навантаження, то легітимність – явище громадсько-політичного характеру. Форма узаконення легальності має виключно законодавчий шлях. Що стосується громадян, то для них «легальність полягає в покорі законам та їх виконанні. Легальність (тобто нормативність, здатність втілюватися в нормах права, обмежуватися законом, функціонувати в рамках законності) служить юридичним вираженням легітимності влади. Якщо діяльність держави, використовувані нею форми й методи, обрані прийоми й

способи мають правове обґрунтування, такий державний режим визнається легальним» [27, с. 394]. Діяльність легальної влади базується на офіційно визнаних та затверджених документально нормах. Вони є загальнодоступними, про їх зміст відомо всьому суспільству. Їх дотримуються не в останню чергу в силу можливого застосування каральних санкцій. На думку того ж Вебера, легальна влада має виключно легально-раціональне обґрунтування і спирається на раціональну бюрократію, яка у свою чергу керується у своїй діяльності формальними нормами.

Легітимність за зовнішніми ознаками також означає законність. Але в її основі лежать дещо інші підстави. Насамперед це – громадське визнання конкретних носіїв влади права на її здійснення. Серед сучасної політологічної спільноти є різні підходи щодо визначення її сутності. Автори Оксфордського політичного словника тлумачать її таким чином. «Прийнятність властивих певній державі процедур ухвалення і запровадження законів для громадян цієї держави. Ця категорія використовується для виправдання владою свого права на певний тип правління» [16 с. 356]. Автори української академічної Політичної енциклопедії пропонують два підходи. «У широкому розумінні визнання суспільством або його переважною більшістю влади, прав і повноважень певної особи, органу, організації, їхньої поведінки, політики і практичної діяльності; у вузькому – легітимною визнається законна влада, утворена відповідно до із процедури, передбаченої законами» [27, с. 394]. Американський політолог Сеймур Мартін Ліпсет визначив дещо інший аспект сутності легітимності. Це «властивість системи, її здатність підтримувати віру населення та соціальних груп у те, що існуючі політичні інститути найбільше відповідають даному суспільству, і пов'язують її з ціннісною динамікою розвитку соціальних інститутів» [34]. Окремо слід відзначити тлумачення Вебера, оскільки він став засновником відповідного напрямку у політичній науці. Він наголошував, що соціальний порядок є легітимним, коли учасники відносин «орієнтуються на певні зразки поведінки, які вважають обов'язковими, «значущими» для себе» [2, с. 157]. Тобто, легітимність влади забезпечується внутрішньо або

зовнішньо підтриманою прихильністю до існуючого політичного порядку.

Легітимність зафіксує процес обґрунтованості, виправданості, зрозумілості, узгодженості інституційного порядку, характерного для певних політичних систем. Легітимність відображає визначений стан політичної системи, за якого сформовані принципи організації і функціонування влади надають змогу управляти діями політичних акторів із мінімально доцільним застосуванням примусу та насильства. Легітимність характеризується як певний горизонтальний формат взаємодії політичних акторів та інститутів, що базується на їхньому суб'єктивному сприйманні, незалежно від їх статусно-рольових уподобань, загальної сутності політичних процесів. В основі легітимності лежить довіра до політичного порядку та інститутів, які його підтримують. Також легітимність забезпечується узгодженням сфери життєдіяльності громадян та навколишнього політично-інституційного простору.

Легітимність слід визнати багатоаспектним і неоднозначним явищем, а також теоретичною категорією. Це пояснюється тим, що сучасне суспільство є досить диференційованим і має фрагментовану і складну структуру. Її поділ вже не зумовлюється традиційним підходом щодо визначення соціальних груп і верств. Тому і ставлення до влади та інших політичних інститутів у них є не таким уже чітко визначеним. Також принципи легітимації влади у цьому контексті значною мірою зумовлюються типом політичного режиму. Варіант тоталітарної держави взагалі не розглядається, оскільки там влада взагалі не переймається питаннями забезпечення свого визнання. У державах стабільної демократії громадяни висловлюють свою згоду на підпорядкування а-пріорі шляхом голосування на виборах. Найскладніше цей процес відбувається у нестабільних державах перехідного типу. Там потрібно витримувати баланс інтересів між численними складниками суспільства. Тобто, на практиці «легітимність може бути частковою, чи навіть неузгодженою, оскільки в суспільстві існують різні прошарки населення з різними інтересами. В суспільстві, що переживає модернізацію, розуміння легітимності влади може бути досить неоднозначним на відміну від суспільства із стійкими нормами

поведінки, де оцінювати легітимність влади можна однозначно» [27, с. 394].

Констатуючи цей факт, слід погодитися з тим, що легітимність у різних країнах і суспільствах може мати різний обсяг. Навіть у найрозвинутіших демократіях у суспільстві знайдуться люди, які не будуть підтримувати чинну владу. Так, у країнах Європейського Союзу на фоні інституційних суспільних змін сформувалися цілі політичні партії, які уособлюють євроскептичні погляди, виступають відверто проти інтеграційних процесів у Європі, засуджують міграційну політику своїх держав, а також проти несправедливого, на їхню думку, фінансового розподілу коштів на користь менш розвинених держав. Такі партії мають певний електоральний успіх. Так, Національне об'єднання у Франції та Альтернатива для Німеччини регулярно потрапляють відповідно до Національних Зборів та Бундестагу за результатами парламентських виборів. А лідер Національного об'єднання Марін Ле Пен другий виборчий цикл поспіль (у 2017 та 2022 роках) виходить у другий тур президентських виборів. До того ж, у Франції суттєво посилюється фланг ліворадикальних політичних сил, зокрема, Нескореної Франції. Тобто, легітимність державної політики, а відповідно, і влади ставиться під сумнів значною кількістю населення у двох базових державах Європейського Союзу, Федеративній республіці Німеччині та Французькій республіці. Щоправда, такі політичні позиції поки що не створюють там критичної маси, але тенденції визначились достатньо чітко.

Порівнюючи інституційні принципи легітимності і легальності, слід зазначити, що вони «найчастіше супроводжують одна одну в періоди стабільного функціонування суспільства, коли плідно працюють інститути держави й громадянського суспільства; політика здійснюється з урахуванням суспільної думки, а інтереси груп узгоджуються шляхом досягнення компромісів» [27, с. 394]. Навіть в умовах сучасного диференційованого суспільства ці дві категорії набули більше спільних ознак, ніж відмінних. Законність влади однаково зумовлюється як її формуванням на чіткому дотриманні правових норм, а також на згоді суспільства підпорядковуватися їй та добровільному делегуванні частини суверенних повноважень. Щоправда,

вибори не означають повного і беззастережного надання своєрідного карт-бланшу на подальше необмежене право здійснювати владу без суспільного партнерства. Сучасне суспільство внаслідок підвищення рівня своєї інформованості, а отже й інтелектуальних здібностей не може залишатися простим спостерігачем політики.

Така потреба зумовлена загальною кризою інститутів та системи парламентсько-представницької демократії загалом. Виборча складова не спроможна повністю забезпечити легітимність влади. Такий стан пояснюється особливостями сучасного суспільства. Насамперед тим, що його структура суттєво урізноманітнилася. А сучасна політична система неспроможна повноцінно представити усі нинішні соціальні групи і верстви. Тому що традиційні політичні партії так і залишилися на рівні представництва індустріального суспільства. Самі лише вибори не можуть бути визнані виключним засобом легітимації влади. Тенденцію щодо зміни функціонального значення виборів як основного механізму формування влади проаналізував французький політолог П'єр Розанвалон.

Він визначив, що особливості функціонування політики та легітимації зумовлюються специфікою різних історичних періодів. «У «класичну» добу представницької системи функція виборів означала надання незаперечного мандата для «вільного» врядування після виборів. Припускалося, що майбутня політика включена в умови вибору, який вписується в передбачуване становище з чітко визначеними програмами та ясно окресленим суспільним розшаруванням». Сучасна епоха постіндустріалізму створила принципово нові реалії політичної сфери. «Вибори мають відтепер вужчу функцію: вони лише затверджують спосіб призначення правителів. Вони вже більше не означають апріорної легітимації політики, яка потім здійснюватиметься». «Адже й справді, інтерес більшого числа вже не може так легко ототожнюватися з інтересом певної більшості. «Народ» уже не розуміється як якась однорідна маса» [29, с. 15]. Отже, механізми встановлення легітимності набули інших підстав.

Вони не можуть бути реалізовані виключно у контексті традиційного тлумачення легітимності, згідно якого вона може забезпечуватися тільки державою. Така модель вже не має під собою достатньо підстав. Новий підхід базується на засадах необхідності максимального залучення громадськості до політичних процесів, зокрема, тих, які безпосередньо пов'язані з реалізацією влади. Сучасне суспільство не може бути відсторонене від політики. Його відчуження призведе до повної делегітимації влади. Приклади багатьох антидемократичних режимів свідчать про це. Громадськість має отримати статус не просто співучасника політичних процесів, а насамперед їх повноцінного співтворця. Політичне відчуження фактично замикає політику у певному вакуумі і віддаляє її від народу. Для подолання такого стану громадськість має бути максимально інтегрована саме до владно-управлінської сфери політики. Тоді у неї з'являється дійсний інтерес до підвищення ефективності та вдосконалення принципів політичного функціонування. Легітимність, таким чином, набуває загальносуспільної значущості і досягається шляхом з'єднання зусиль усіх членів суспільства. Таку необхідність відзначив німецький політолог Ульріх Бек. Він наголосив, що «внаслідок залучення громадськості до політичних процесів відбувається значне розширення суспільного простору політики. Держава вже не виступає виключним носієм легітимності влади. Навпаки, важливим механізмом її забезпечення є широка участь громадян у суспільно-політичних процесах. Без спільних дій уряду і громадянського суспільства неможлива повноцінна державна політика [1, с. 298]. Поодинокі дії різних політичних акторів, який би статус вони не мали, не будуть сприяти вдосконаленню сфери політики, забезпеченню надійних засад ефективного здійснення влади.

Різні проблеми забезпечення легітимності влади докладно аналізувалися представниками української суспільно-політичної думки, зокрема, першої половини ХХ століття. Вони вивчали це питання з точки зору пояснення причин поразки української державності. Протягом 1917-1920 років були створені усі моделі держави від анархо-демократичних до авторитарно-монархічних.

Головну причину невдалості спроб їхньої організаційної реалізації вітчизняні вчені пояснювали неспроможністю встановити стабільні інституціалізовані форми державної влади. Як наслідок, відсутність виразної державної політики щодо вирішення актуальних проблем тодішнього українського суспільства. До того ж ситуація погіршувалась в умовах бойових дій, які постійно відбувалися майже на всій території України у згаданий період.

Владно-управлінська некомпетентність тодішніх керівників різних моделей української держави пояснювалась не в останню чергу ортодоксальним їхньою жорсткою схильністю і намаганням неухильно дотримуватися ідейно-політичних настанов, нездатністю гнучко підходити до вирішення чинних проблем суспільного життя. Зрештою такі ідеологічні захоплення призводили до того, що тодішні українські політики не прагнули взаємодіяти із суспільством. А тому у тогочасної влади фактично була відсутня підтримка з його боку. Цей фактор українські науковці вважали вирішальним. Оцінюючи їхні історико-політологічні аналітичні розробки щодо аналізу української політичної історії 1917-1920 років, слід відзначити, що вони встановлювали чіткі причинно-наслідкові зв'язки між громадською підтримкою влади та її здатністю ефективно здійснювати управлінські функції. Це дає підстави констатувати факт, що вони торкалися проблем легітимності, оскільки безпосереднім чином зумовлювали рівень громадської довіри та авторитету до влади її спроможністю належним чином виконувати владні повноваження.

Видатний український політичний мислитель першої половини ХХ століття В'ячеслав Липинський наголошував, що ефективність влади наявність її позитивного сприймання з боку суспільства залежать від широти її здійснення, зокрема, коли вона не буде обмежуватися виключно виконанням державно-управлінських завдань. В його розумінні влада є повноцінною, якщо вона здійснює «провід в перетворюванні всякого пасивного національного несвідомого колективу в організовану, свідому себе націю, і провід в творенні все нових, організаційних форм громадського життя вже усвідомленої нації» і створювати «динамічні – матеріальні і духовні – громадські вартості, що потім

переймаються цілою пасивною більшістю нації, об'єднуючи її весь час в один суцільний свідомий себе національний організм» [8, с. 185-186]. Але змістовна сутність легітимності, на думку вченого, має розглядатися у більш широкому контексті. Недостатньо просто запропонувати суспільству зазначені форми «громадського життя». Нагальною потребою є отримати від нього позитивну оцінку та бажання їх впровадити у практичне життя. А такий стан буде залежати від «степені приймання пасивними масами тих форм громадської організації, які, відповідно до своїх моральних прикмет, відтворює активна національна аристократія» [19, с. 130-131]. Лише така узгодженість між діяльністю влади та відповідним громадським ставленням до неї забезпечить її сприйняття суспільством як такої, що є найбільш оптимальною, доцільною і законною.

Механізми реалізації влади та особливості її комунікації громадськістю аналізував у своїх публікаціях опонент Липинського, відомий публіцист Дмитро Донцов, який вважався одним із ідеологів «інтегрального націоналізму». Він також вважав, що завдання влади не повинно жорстко вписуватися у тісні рамки державного управління. Це пов'язано з тим, що природній стан кожної нації – це постійна боротьба за відстоювання права на незалежне буття. Для нації в тодішніх умовах, (1920-1930 рр.), є лише одна альтернатива: бути панівною або підкореною. Тому в таких умовах вона має бути ідейно-світоглядним монолітом. Саме у реалізації такого стану і полягає завдання влади. Щоб нація набула статусу панівної, вона повинна беззастережно підкоритися власній суспільній меншості, яка представляє національний політичний клас. Він «формує і упорядковує мораллю, прикладом, законодавством інертну масу, творячи з неї твердий організм» [9, с. 119]. На нього історією та національними потребами покладено обов'язок об'єднати під своїм владним впливом суспільство, яке по суті є такою собі «пасивною юрбою», яка не спроможна досягнути і усвідомити свої справжні інтереси. Ця «юрба» може тільки беззастережно сприйняти або ж заперечити надані їй ціннісні орієнтації. Здатність владного класу запропонувати суспільству прийнятні ідейні настанови та примусити його надихнутися ними і зумовить бажання підкоритися владі.

Питання визначення найбільш оптимальних механізмів реалізації та легітимації влади докладно аналізували представники Організації українських націоналістів. Це була досить радикальна політична сила, яка у відповідний спосіб визначала своє розуміння цієї проблеми. Один із її ідеологів провідним механізмом належного здійснення влади вважав здатність правлячої еліти встановити і навіть нав'язати суспільству жорсткі форми політичної організації, які впорядковують його життя. Правлячий клас на їх основі визначає основні завдання і цілі розвитку суспільства й організовує його діяльність для їх реалізації. «Висуваючи і розділюючи перед окремими соціальними прошарками завдання, правильно вчуваючись в їх збірні стремління – провідна меншість веде народ за собою на шляхи його загального розвитку» [20, с. 66].

Ще один представник радикально-націоналістичного ідейного напрямку Володимир Мартинець також намагався визначити оптимальні засади комунікацій між владою і громадськістю як важливу передумову належного здійснення управлінських функцій. Слідом за своїми ідеологічними прихильниками він вважав недостатнім використання лише нормативних принципів впорядкування суспільного життя. Сутність повноцінного здійснення влади полягає у «координуванні та спрямуванні національної енергії в сильне русло творчого життя», а також «планомірне ширенні державницької ідеології на всіх ділянках українського суспільного життя, плеканні в нації сили, потрібні для боротьби за державність» [20, с. 14]. Отже, концепції українських учених міжвоєнної доби щодо принципів реалізації та легітимації влади носили загалом недемократичний характер. Вони повністю відкидали вибори як засіб забезпечення легітимності. Натомість вони пропонували в авторитарний спосіб нав'язувати суспільству свою ідеологію та відповідні форми державної організації. Суспільство сприймалося як пасивно маса, яка має право беззастережно прийняти усі нав'язані правлячою меншістю цінності на інституційні засади побудови політичного життя.

Те, що в українському науково-публіцистичному дискурсі були сформульовані саме такі підходи немає нічого дивного. Легітимність

характеризується як явище і процес, яке має часовий і територіальний контекст. У міжвоєнній Європі демократія як сукупність політичних інститутів знаходилася у значній кризі. Натомість більш популярними були авторитарні ідеї. Особливо це стосувалося країн, які зазнали поразки у Першій світовій війні. Україна належала до їх числа, крім того, вона втратила державність. Тому її прихильність до недемократичних принципів зрозуміла.

Відмінність у баченні механізмів легітимності у різні історичні часи та у різних країнах пояснюється також тим, що вона є досить складним і багатоаспектним явищем. Оскільки головною смислоутворюючою складовою є громадське визнання влади як законної, то необхідно насамперед визначити підстави такої законності. «Соціально-культурний вимір пов'язаний з усталеними принципами соціальної життєдіяльності, які ґрунтуються на історичних, національних, культурних, релігійних, моральних, правових, психологічних, світоглядних детермінантах існування суспільства. У морально-етичному аспекті легітимність виступає як відповідність політичної діяльності, її цілей і засобів моральним уявленням людей про ідеальний порядок, провідним суспільним цінностям. У правовому вимірі легітимність – це відповідність праву, справедливості, принципи яких зафіксовано в юридичних актах держави, або відповідність суспільним уявленням про справедливість. Політичний аспект полягає у відповідності діяльності органів державного управління інтересам певного суспільства» [4, с. 24-25]. Врахування цих вимірів дає змогу подолати спрощений підхід щодо визначення засобів забезпечення легітимності влади та суттєво розширити простір її дослідження.

1.2. Принципи класифікації типів легітимності

Як уже було зазначено вище легітимність є складним явищем, яке має різні форми свого прояву, а також забезпечується різними підставами. На цій основі

визначаються типи легітимності як способи забезпечення законності певного типу владарювання. Перша класифікація була розроблена Максом Вебером. В основу визначення типів легітимності він поклав такі принципи. «Панування, тобто, шанси слухняності щодо певних розпоряджень, може ґрунтуватися на різних мотивах покірності. Воно може зумовлюватись простою зацікавленістю в тому, щоб слухатись, пов'язаною з раціонально-доцільним підрахунком відповідних прибутків і збитків для тих, хто слухається наказів. З іншого боку, панування може ґрунтуватися на звичайній «традиції», підсвідомому звиканні до певних дій; воно може бути також чисто афективним, залежним виключно від особистих схильностей тих, хто проявляє послух. Проте, коли б панування ґрунтувалося лише на таких засадах, воно не було б досить стійким. Тому ті, хто панує, та їхні підлеглі прагнуть внутрішньо впорядкувати відносини панування за допомогою певних правових засад, які надають цим стосункам «легітимності» [2, с. 157]. Тобто, вчений наголошував на необхідності нормативно-правового зміцнення будь якого з перерахованих типів владарювання та його узаконення.

Називаючи типи легітимності за класифікацією Вебера, слід зазначити, що сам учений вважав їх «чистими», які у реальному житті майже не існують. Тому формальні типи слід розглядати у конкретному практичному контексті. На думку того ж Вебера, визначені ним «чисті» більшою мірою відповідають історичному розвитку людства. Історично першим типом був традиційний. «Традиційне панування ґрунтується на вірі у святість тих порядків і тих можновладців, які існують здавна. Найчистішим типом є патріархальне панування. Тут підкоряються певній особі в силу її особистих достоїнств, освячених її походженням: із пієтету. Зміст наказів зумовлений традицією, грубе порушення якої з боку володарів завдало б шкоди легітимності їхнього власного панування, яка ґрунтується саме на вірі у святість традиції. Створення якихось нових законів поруч із освяченими традицією нормами тут неможливе в принципі. Фактично це відбувається шляхом «визнання» певного положення як такого, що «здавна має силу» [2, с. 161]. Такий тип історично еволюціонував з влади у сім'ї її

очільника. Далі цей тип був характерним для патріархальних та станових суспільств, за яких існувала особиста залежність відповідно до статусу до тодішній ієрархічній драбині. Законність влади «освячувалася» традицією, яка мала історичне походження, а тому не могла піддаватися жодним сумнівам.

Найбільш цікавим є харизматичний тип легітимності. «Це панування в силу відданості особі володаря та його ласці (харизмі), насамперед внаслідок її магічних здатностей, об'явлення чи героїзму, сили духу та слова. Емоційне захоплення вічно новим, небуденним, не знаним раніше є тут джерелом особистої відданості. Найчистішим типом такого панування є панування пророка, військового героя, великого демагога. Тут бажають підкоритися виключно вождеві через його особисті небуденні властивості, а не з огляду на його посаду чи освячений традицією сан. Тому й підкоряються лише доти, доки вождеві приписують згадані якості: його харизма зберігається, поки вона підтверджується» [2, с. 165]. Харизматична легітимність базується на вірі у наявність неординарних властивостей у певного політика. Харизма тримається доти, доки зберігається віра. Тому, можливо, вона є найнестабільнішою, оскільки тримається виключно на особистісно-суб'єктивному сприйманні. В сучасних умовах харизматичність теж має значення. Особливо, у країнах перехідного типу, в яких суспільство під час криз чекає швидкого вирішення проблем. Тому там є попит на яскравих особистостей.

Третій, легально-раціональний, тип з'явився в епоху появи національних держав з професійним бюрократично-управлінським апаратом. «Легальне панування існує завдяки встановленим правилам. Найчистішим його типом є панування бюрократичне. Основні засади тут такі: будь-які закони приймаються і можуть при бажанні змінюватися із дотриманням певних формальних процедур; члени об'єднання, яке здійснює владу, можуть обиратися або ж призначатися, саме це об'єднання та всі його частини є підприємствами; які називають органами влади, або владними установами; управлінський штаб складається з чиновників, що призначаються керівництвом» [2, с. 157]. За цих

умов легітимність базується на підпорядкуванні не особистості, якою видатною вона б не була, а насамперед формалізованим правилам.

Управлінський апарат, який складається зі спеціально підготовлених фахівців також підпорядковуються правилам, законам, регламентам, які мають нормативний характер і не залежать від особи, яка ці норми встановлює. Тобто, легітимація забезпечується формалізованими правилами і фаховою підготовкою управлінського апарату. Всі управлінці працюють в рамках своєї професійної компетенції, яка фіксується певним рангом у рамках посадової ієрархії. Особисті ідейні переконання чи навіть партійна належність не мають жодного значення. Для кожного рангу встановлюються професійні обов'язки та необхідний обсяг виробничої дисципліни.

Сучасна політична наука на доповнення класифікації М. Вебера визначили ще декілька типів, які вже більшою мірою відповідають сучасній практиці. Вони враховують реалії сучасної політики, особливості різних країн. Тому новий підхід має більш універсальний характер. Крім вище зазначених трьох, автори академічної української Політичної енциклопедії виділяють такі. «Рационально-цільовий – виходить з переконання, що політична система лише тоді є гідною підтримки, коли вона забезпечує виконання поставленої мети; соціально-евдемонічний – полягає у здатності політ, системи забезпечити населенню високий рівень життя і створити ілюзію піклування влади про добробут народу; національно-патріотичний – визначає національні символи, ритуали, міфи, успадковані від попередніх національно-державних утворень; учасницький – передбачає обґрунтування ідеологією і практикою існуючої політичної системи, необхідність широкої участі громадян у діяльності політичних інститутів і їхню віру в можливість впливати на владу» [27, с. 395]. Знову ж таки така типологія відзначає як «чисті» типи, так і ті, що реально можуть існувати у сучасному політичному житті різних країн.

Певний інтерес представляє класифікація, розроблена американським політологом Девідом Істоном. В її основу покладено основні засади щодо суспільної підтримки принципів організаційної побудови та діяльності влади.

Вчений запропонував такі типи: «ідеологічний, який базується на привабливості ідей та цінностей, запропонованих владою; структурний тип спирається на впевненість більшості людей, що існуючі інститути і принципи функціонування влади є найоптимальнішими; особистісна легітимність характеризується моральним схваленням певних посадовців, що виконують окремі функції в системі влади» [33]. Враховуючи всі вказані типи легітимності, слід погодитися, що вони не часто зустрічаються у практичному житті у «чистому» вигляді. Частіше зустрічаються певні поєднання окремих властивостей, притаманних різним типам.

Докладний аналіз концептуальних розробок вище згаданих українських теоретиків у діаспорі щодо принципів реалізації та легітимації влади дає підстави визначити, що вони також запропонували свої підходи щодо типологізації легітимності та адекватних механізмів її забезпечення. Вони також поділяли думку про різні варіанти комбінування відповідних практичних моделей. Щоправда, треба наголосити, що українські вчені не займалися абстрактним дослідженням щодо засад легітимності влади. Вони намагалися крізь призму такого дослідження визначити найбільш оптимальні, на їхню думку, форми подальшого українського державотворення. Тому дуже помітний суб'єктивізм в їхніх оцінках.

Найбільш розгорнуту та обґрунтовану класифікацію запропонував В'ячеслав Липинський. Але вона розглядається вже на основі концепцій Вебера та Істона. Так, Липинський підкреслював, що майбутня українська влада обов'язково має базуватися на сформованих національно-історичних традиціях. Тобто, легітимація влади та подальше відновлення державності спроможна лише повернення інституту гетьманської влади, яка спроможна повернути до життя «наш український легітимізм в тих формах, в яких він при нашій слабкій традиції державно-національній є можливий і дасть нам змогу цю слабку нашу традицію національно-державну оживити, зміцнити і самим, здисциплінувавшись та зорганізувавшись, фундаменти під будову Держави Української пожити» [19, с. 44-45]. Вчений вважав, що українське суспільство визнає як

законну лише інститут гетьманату, тому що він у порівнянні з іншими моделями, більшою мірою втілює традиціоналізм. Інші, як засвідчив досвід 1917-1920 рр., були нежиттєздатними, оскільки не сприймалися суспільством. У майбутньому вони також не мають шансів на практичну реалізацію внаслідок відсутності громадської довіри. В очах народу парламентсько-демократичні форми є такими, що не втілюють історичні традиції. Але самої лише гетьманату як інституційної основи влади недостатньо. Для реалізації цього принципу у повному обсязі потрібна особистість на посаді гетьмана, яку також суспільство буде сприймати як законного носія влади. Можна констатувати факт, що Липинський вважав за необхідне поєднати в інституті гетьманської влади традиційний, структурний, особистісний та харизматичний типи легітимності.

Отже, легітимність є важливим інституційним принципом функціонування сучасної політики. В дослівному перекладі це слово означає «законність». Але це не законність у суто юридичному значенні. У політичному розумінні це законність з точки зору сприймання суспільством влади як такої. Тобто, щоб влада була легітимною у повному обсязі недостатньо бути обраною чи призначеною за юридичними нормами. Влада зобов'язана постійно доводити суспільству своє право на владарювання. Особливо така потреба актуалізувалася внаслідок ускладнення структури сучасного суспільства. Необхідно зважати на інтереси і запити усіх його складових. Тому необхідно забезпечувати у своїй діяльності усі виміри сучасних механізмів легітимації. Багатомірність легітимності інституту легітимність також проявляється на її типології. Класифікація М. Вебера вже не відображає усі засади її прояву у повному обсязі. Нинішня, суттєво доповнена, його класифікація повніше враховує реалії сучасного суспільства з точки зору визнання його складовими елементами діяльності влади як законної і доцільної.

РОЗДІЛ 2

ПРИНЦИПИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ

2.1. Особливості легітимації влади в демократичних країнах

Легітимність влади є складним багатоаспектним явищем. Воно носить багатовимірний характер. Неможливо і недоцільно оцінювати його з точки зору якогось одного виміру. Застосовують декілька вимірів, щоб у повному обсязі визначити сутність легітимності. Також слід враховувати фактор, що сучасні суспільства є неоднорідними. В їхніх структурах виникли нові соціальні групи і верстви, які мають неоднозначне ставлення до влади навіть у країнах розвинутої демократії. Також слід відзначити ще одну тенденцію структуризації суспільств європейських країн. Вона пов'язана з процесами, які набули актуальності в умовах глобалізації та інтеграції. Ця тенденція пов'язана з регіоналізацією політичного простору країн Європейського Союзу. У свою чергу її активне розгортання можна пояснити тим, що регіони все більше набувають ознак суб'єктів міжнародних відносин і тому висувають свої, інколи відмінні, від загальнодержавних. З іншого боку, інтеграційні процеси «стирають» кордони національних держав. Громадянська та загальноєвропейська ідентичність іде на зміну національній. І у значній кількості людей це викликає відчуття певного дискомфорту. Тому вони намагаються ідентифікувати себе як представники регіонів. А якщо в них компактно проживають етнічні спільноти, то до регіональної спільноти додається етнічний складник. Інколи до цього додається також релігійний чинник.

Тобто, структури сучасних суспільств є настільки різноманітними і диференційованими, що достатньо важко здійснювати таку політику, яка би задовольняла інтереси і запити всіх категорій населення. І в них зберігаються конфліктні джерела, інколи на латентному, інколи і на відкритому рівнях. Тому в сучасних демократичних країнах владні органи спрямовують свою діяльність, щоб зменшити потенційну напруженість, унеможливити конфлікти, посилити

основи громадянської ідентичності, надати громадянам можливості у більшому обсязі реалізовувати свої права. Головним чином ті з них, які пов'язані зі здатністю впливати на політичні процеси і, зокрема, ухвалення владно-управлінських органів. Для демократичних країн завдання легітимації в нинішніх умовах є досить актуальним. Потрібно встановлювати нові механізми для політичних комунікацій. Це пояснюється тим, що суспільна підтримка влади у демократичних країнах і важливою підставою ефективного здійснення влади.

Як уже зазначалося у попередньому розділі, сучасна легітимність суттєво відрізняється від так званої «традиційної». Насамперед одними лише виборами не забезпечується громадське визнання влади законною. Фактично у більшості демократичних країн Європейського Союзу, Північної Америки правлячі політичні сили мають лише ситуативну більшість суспільної підтримки. Тому потрібно балансувати для збереження стабільності своїх політичних позицій. Тому категорія «народ» в електоральній інтерпретації характеризується як багатоманітна категорія. По-друге, вибори не означають надання повного вотуму довіри на весь період владної каденції. Політична сила, якій належить влада, має постійно доводити своє право на владарювання. В сучасних умовах необхідно враховувати інтереси принаймні більшості суспільних груп і верств.

Влада демократичних країн зорієнтована на створення демократичних умов для реалізації державної політики. Така потреба зумовлюється необхідністю забезпечити встановлення широкої соціальної бази влади. Це завдання вирішується у контексті багатовимірного розуміння сутності легітимності влади. Насамперед воно полягає у впровадженні принципів демократизації механізмів формування і реалізації влади. Ще одне завдання у цьому напрямі полягає у наданні максимальних можливостей для інтеграції представників регіонів, етнічних і релігійних спільнот у політичний простір країн. Тому потрібно у рамках державної політики максимально враховувати їх уподобання, ціннісні орієнтації. Навіть в умовах демократичних держав традиційна модель легітимності (виключно через вибори) є недостатньою, щоб забезпечити повну підтримку влади.

Для реалізації таких завдань сучасні держави мають насамперед здійснити суттєву модернізацію управлінських механізмів, вдосконаливши її технологічну складову. Така модернізація передбачає впровадження певних принципів у практику державного управління. Процеси сучасного державного управління, як і потреби сучасного суспільства вимагають від органів державної влади здатності швидко й оперативно реагувати на трансформації, які відбуваються у сучасному суспільстві. Натомість на межі ХХ та ХХІ століть визначилися істотні проблеми, які суттєво гальмували забезпечення ефективності у сфері державного управління. Насамперед йдеться про значний рівень бюрократизації влади, низька гнучкість і здатність до змін. Як наслідок – низький якісний рівень публічних послуг, які надаються населенню, і поступове зниження рівня довіри до влади з боку громадськості. Зрозуміло, що це позначалося і на стану легітимності влади.

Ідейними натхненниками змін у системі управління стали найбільш видатні світові політики другої половини ХХ століття, прем'єр-міністр Великобританії Маргарет Тетчер і президент США Рональд Рейган. Вони запропонували досить інноваційну ідею про застосування засад функціонування бізнесу у діяльності системи державного управління. Зокрема, йшлося про зниження ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів, впровадження ринкових механізмів у державне управління за принципом «менше витрат – більше результатів», зменшення витрат на утримання управлінського апарату, максимальна децентралізація влади, трансформація відносин між владою і громадянами у напрямі надавачі послуг – користувачі з можливістю останніх вільно обирати свого надавача, використання інформаційно-комунікативних послуг, залучення громадян для консультацій щодо покращення якості послуг.

Стимулюючим фактором застосування цих ідей стали масштабні трансформації, які відбувалися в тодішньому світі. Провідними серед них стали глобалізація, інтеграційні процеси, які полягали у максимальному зближенні економік держав та переведення регулюючих функцій держави у рамки створення зовнішніх «рамкових» правил, за якими працює економіка без

надмірного державного втручання. Тенденції розвитку вільного ринку, ліберальної економіки входили в радикальну суперечність з реаліями бюрократичної держави. Зрештою у сферу всього публічного управління максимально впроваджувалися інформаційно-комунікативні технології, які дуже швидко вдосконалювалися і мали змогу максимально наблизити державні органи до громадян. У науковому середовищі в обіг входило поняття «публічне управління» на противагу «державному управлінню». Перше набагато ширше визначало сутність управлінських процесів. «Публічне управління – це пошук найкращих способів використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей держави: публічне управління спрямоване на реалізацію прав, свобод та законних інтересів приватних осіб і передбачає якнайповніше застосування владою принципу публічності – відкритості та прозорості діяльності її апарату, право впливу громадян на діяльність органів влади, громадський контроль за діяльністю управлінського апарату тощо» [6, с. 143].

Таке розуміння управлінських процесів було покладено в основу концепції New Public Management. Основними її принципами вважаються такі. «Орієнтованість на клієнта. Всі державні органи, а також органи місцевого самоврядування є надавачами публічних послуг, а громадяни – клієнтами. Прибуток підприємця в приватному секторі безпосередньо залежить від задоволення вимог клієнта». «Результативність та ефективність. За будь-яким рішенням, виконаним проектом та/або запланованим завданням органом публічної влади має бути визначено, який результат буде отримано, за допомогою яких ресурсів та для яких цілей такий результат взагалі потрібен». «Керованість. Принцип керованості означає виявлення максимально ефективної моделі підпорядкування, за якої частка підлеглих керівника (менеджера) буде ефективно виконувати поставлені завдання» [6, с. 144]. Нове публічне управління також є багатоскладовим механізмом. Він включає декілька засадничих принципів, які дають змогу підвищити ефективність державного управління з точки зору залучення до нього широких суспільних верств.

Найбільш значущими серед них є такі. «Механізми деконцентрації,

деволюції та делегування повноважень стосуються процесу децентралізації та пов'язані з передаванням повноважень з вищого (центрального рівня влади) до місцевого рівня. Деконцентрація стосується перерозподілу повноважень у межах існуючих державних (публічних) органах влади. Деволуція є радикальнішим форматом децентралізації, яка передбачає передавання політичних, адміністративних і фіскальних повноважень від центрального уряду субнаціональним суб'єктам. Це призводить до створення окремих юридичних осіб з власними законодавчими органами, органами виконавчої влади з окремими повноваженнями, наданими регіональною конституцією чи відповідним регіональним законодавством. Делегування повноважень найчастіше за все відбувається у формі доручення підлеглому або зовнішньому органу конкретних завдань, обов'язків щодо прийняття певних рішень» [6, с. 146].

Система «Нового публічного управління» протягом ускладнення суспільної структури поступово трансформувалася у систему належного урядування. Це не просто загальна назва, а комплекс чітких кваліфікуючих ознак. Найбільш визначальними є такі. Це демократична та ефективна управлінська система, зорієнтована на виявлення і подальше вирішення актуальних суспільних запитів та надання якісних публічних послуг. Управління побудоване на засадах тісної взаємодії влади, бізнесу і громадськості. У такій системі забезпечується загальне демократичне функціонування, в основі якого лежить рівнів можливості усіх громадян щодо політичної участі, соціальна справедливість як рівність стартових умов. Публічне управління є максимально прозорим і спирається не на політичну доцільність та ідейні уподобання політиків, а надання якісних публічних послуг населенню. Управлінська ефективність ґрунтується на політичній стабільності, які забезпечується не насильницьким шляхом, а на основі дотримання балансу інтересів усіх соціальних груп і верств.

Найбільш адекватним практичним механізмом реалізації концепцій Нового публічного управління та належного урядування є система електронного урядування. Вона побудована на засадах використання сучасних інформаційно-

комунікативних технологій в публічно-управлінських процесах. Управління суспільством – це не просто певна нова концепція взаємодії між керівниками і керованими. В сучасних умовах воно спирається на сучасне технологічне забезпечення. Його основу складає електронне урядування. Його ключовими принципами є: «це – форма організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-комунікативних технологій; оптимізація процесу надання адміністративно-соціальних послуг, політичної участі громадян у державній розбудові шляхом зміни внутрішніх і зовнішніх відносин за допомогою технічних засобів, Інтернету; система взаємодії органів державної влади з населенням, що будується на широкому застосуванні інформаційних технологій з метою підвищення доступності та якості державних послуг, зменшення строків їх надання» [11, с. 132-133]. Електронне урядування передбачає не лише запровадження нових технологій в управлінський процес, а насамперед запровадження нової філософії управління на основі широких комунікацій між державною владою і громадянами на новій технологічній основі. Вона забезпечує широку прозорість управлінських процесів та широкі можливості громадського контролю за ними.

Реалізація засад електронного урядування на основі використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій є невід’ємною складовою системи електронної демократії. Електронне урядування спрямоване на оптимізацію та підвищення якісного рівня у функціонуванні органів державної виконавчої влади як загальнодержавному, так і місцевому рівнях. Його внутрішня сутність стосується надання громадськості різноманітних публічних послуг в електронній формі. Істотними перевагами такої системи є максимальне пришвидшення цього процесу, максимальне наближення послуг до споживачів, зменшення ролі бюрократичного апарату у процедурах надання послуг. Електронна демократія є більш складною системою. Її сутність і роль у сучасній політико-публічній сфері визначається в Оглядах ООН з електронного

урядування. Вона характеризується як процес «залучення громадян за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій до участі в політиці і прийнятті рішень для того, щоб зробити державне управління спільним і дорадчим, а також для досягнення загальнозначущих цілей» [35]. Рівень такого залучення громадян, на думку авторів Огляду, визначає соціальну спрямованість електронного урядування, підвищує «ефективність функціональних здібностей держави» і зрештою створює «спільне публічне управління» [35].

Специфічною властивістю електронної демократії є максимальне залучення громадськості до політичних процесів, тобто, максимальне розповсюдження форм громадсько-політичної участі. Власне вони і надають електронній демократії справді демократичного змісту. Акцент саме на електронній партисипації зробив один із засновників цього напрямку американський політолог Стівен Кліфт. Він відзначив електронну демократію як «процес, пов'язаний з використанням інформаційних технологій для розширення можливостей кожного громадянина щодо політичної участі» [32]. Електронна демократія є досить широким поняттям, яке включає в себе електронне урядування. Але найбільш системоутворюючою і визначальною її ознакою є широке використання у політичній практиці різних форм громадської участі. Вони є доцільними при ухваленні владно-управлінських рішень, а також як певні форми дорадчої демократії. Різноманітність механізмів їх застосування робить їх вплив на політичні процеси дієвим і результативним.

Електронна демократія дедалі більше стає набуває статусу повноцінного та впливового інституту сучасної політичної системи. Її практична спрямованість саме як складової політичної системи розкривається таким чином. «Говорячи про е-демократію у вузькому розумінні, мають на увазі застосування ІКТ для забезпечення прав громадян. Тут мається на увазі виключно технологічна сторона цього питання. Тобто, використовуючи своє законне право на отримання певної довідки, громадянин може звернутися до інстанції письмово, а може, наприклад, користуючись електронною поштою. Е-демократія у широкому розумінні передбачає залучення громади за допомогою

сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань. Наприклад, під час транслявання засідання в Інтернеті кожен зацікавлений може висловити своє ставлення до рішень ради, виступів депутатів, і відтак – вплинути на позицію колегіального органу влади або посадової особи» [11, с. 5]. Активне застосування інструментів і засадничих принципів електронної демократії значним чином трансформувала механізми діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також функціонування політичних систем у цілому. На цій основі громадяни отримали можливість брати безпосередню участь у політичних процесах, ухваленні управлінських рішень, здійснювати вплив на діяльність органів публічної влади різних рівнів. Тобто, громадяни поступово набувають статус повноцінних і впливових політичних акторів. Тому демократична спрямованість сучасних політичних систем посилюється. Відповідно зміцнюються основні підстави легітимності влади.

Актуальність широкого впровадження інститутів і принципів електронного урядування та електронної демократії безпосередньо пов'язана із утіленням на практиці нових принципів забезпечення легітимності. Річ у тім, сучасні електоральні процеси перетворилися на конкуренцію виборчих технологій. Їхнє застосування значною мірою пов'язана з участю різноманітних політичних технологів, експертів, фахівців зі зв'язків з громадськістю, smm-менеджерами тощо. Досить часто вони фактично підміняють собою кандидатів на різні посади, нав'язуючи їх спрямованість виборчої кампанії, форму і стиль виборчого іміджу. Інколи сам кандидат не управляє своєю передвиборчою діяльністю. В таких умовах можливості спілкування між ним і виборцями взагалі зводяться нанівець. Кандидат взагалі не знайомий з їхньою думкою з приводу виборчої програм і форми електоральних процедур. Тобто виникає реальна загроза політичного відчуження і «тінізації» політики, а це ніяк не сприяє зміцненню легітимності влади. Тому необхідно поєднати усі сучасні надбання демократичної практики і сучасних технологічних досягнень. Тобто, необхідно максимально вводити до сфери політики різні форми учасницької демократії, зокрема, загальні збори

виборців, громадські слухання, звернення громадян тощо. Використання при їх проведенні інформаційно-комунікативних технологій робить їх помітним і впливовим фактором політичного життя. Збільшується кількість їх учасників, що дозволяє збільшити варіативність можливих підходів щодо розв'язання проблем політичного життя. Доцільно створити постійно діючі он-лайн платформи, на яких усі суб'єкти політичних процесів можуть обговорювати ці проблеми, визначати свої бачення щодо шляхів їх вирішення, висувати з цього приводу свої пропозиції тощо. Це не просто посилить демократичну спрямованість політичних процесів і систем, а й суттєво зміцнить засади легітимності.

Окремим засобом посилення підстав забезпечення легітимності є запровадження системи електронного голосування. Загалом така практика вже активно застосовується у демократичних державах. В сучасних умовах вибори вже не виступають виключним засобом легітимації влади. Алей зберігають таке значення. Тому є необхідність демократизувати і цей процес. На основі такої моделі виборці можуть голосувати в будь-якому місці свого перебування. Волевиявлення здійснюється за аналогією з голосуванням у соціальних мережах у своїх виборчих кабінетах. При цьому треба забезпечити максимальний захист голосування. Звичайно, поки що не йдеться про масове застосування електронного голосування на загальнодержавному рівні. Але на рівні місцевих виборів це може бути цілком доцільне та ефективне.

2.2. Особливості легітимації влади у недемократичних державах

У недемократичних державах питання легітимації розглядається і здійснюється в радикально інший спосіб. Загалом влада не намагається встановити рівноправний діалог з громадянами, а просто нав'язує їм свої цінності і взагалі весь політичний порядок денний в цілому. У громадян взагалі немає жодної свободи вибору, можливості висунути якусь альтернативну точку зору. Тут можливі різні варіанти. Найбільш спрощений – це застосування

відвертих репресій проти опозиції, взагалі усіх незгодних. Вони у різний спосіб усуваються з політичної арени. Є більш витончені способи позбавлення або зменшення їхньої політичної активності. Це здійснюється у формі жорсткого інформаційного контролю. Насамперед відбувається відсіювання і фільтрування інформації. Про незгодних максимально поширюється інформація, яка демонструє опозицію та усіх хоча би незначним чином незгодних з режимом у спотвореному вигляді. Дуже час то вона набуває вигляду відвертої брехні. В хід пускаються чорні і сірі технології з різних приводів, наприклад, особистого життя такої людини. Також влада торкається таких тем, які є досить значущими, а тому гостро сприймаються більшістю народу. Це питання національно-етнічної, конфесійної приналежності, патріотизму. В такий спосіб вплив опозиції суттєво може послабитися і взагалі мінімізуватися. А далі висувається альтернатива: або влада, хоч, можливо, десь недосконала, але передбачувана у патріотичній риторичі, або це буде незрозумілий опозиціонер. Може на словах він і переживає за народ. Але як він працюватиме, невідомо.

Звичайно, все це робиться не на «пустому» місці влада, використовуючи усі свої ресурси, здійснює попередню інформаційну діяльність. Вона переконує народ у своїй безальтернативності, у шкідливих намірах опозиції. Відшукуються можливі прояви корупційної діяльності її представників. Для того, щоб підсилити антиопозиційну тональність додається міжнародний фактор. Опозицію часто звинувачують у зв'язках з іншими державами, міжнародними організаціями. А самих опозиціонерів характеризують як закордонних агентів, навіть ухвалюючи відповідне законодавство. Значні категорії людей призвичаюються до зрозумілих форм життя. Рівень їхнього добробуту може бути і невисоким, а то і відверто низьким. Але вони тяжіють до звичних реалій. І новизна їх відверто лякає. До цього додається негативна інформація про опозицію. Ось відповідний імідж і сформований. Тобто, авторитарна і тоталітарна влада стверджує свою законність в очах підлеглих шляхом простого усунення будь яких альтернатив у політичному житті, усіх, хто потенційно може скласти їй конкуренцію.

Сучасні недемократичні режими, незважаючи на придушення опозиції чи будь якого інакодумства, тим не менше намагаються якось ствердити законність своєї влади в очах «свого» суспільства і частково міжнародної спільноти. Для цього вони все таки періодично проводять вибори. Для антидемократичної влади вибори не відіграють важливого значення щодо забезпечення своєї легітимності. Вибори не мають конкурентного характеру. Кандидати не мають змоги вільно дискутувати при обговоренні своїх програм. Зустрічі з виборцями майже не відбуваються або мають суто формальний характер. Для недемократичних режимів вибори виступають номінальний характер і проводяться виключно для того, щоб продемонструвати власному суспільству, що влада має повну підтримку у суспільстві. А враховуючи, що представники опозиції, чи просто незалежні журналісти взагалі не допускаються до процедур підбиття підсумків виборів, їхні результати можуть бути просто фальсифікованими. Влада може «написати» собі будь який результат.

Ще одним механізмом зловживання виборчими процедурами для забезпечення недемократичним режимом своєї легітимності є використання маніпулятивних технологій, які застосовує влада у виборчих кампаніях. Про одну з таких маніпуляцій вже зазначено вище. Іншою є надання виборцям відверто неправдивої інформації вже про свої наміри. Влада може шляхом відвертого перекручування фактів спрямувати увагу виборців на проблеми, які далеко не є актуальними для них. Наприклад, за наявності великої кількості невирішених внутрішніх соціально-економічних проблем, влада зосереджує виборців на питаннях зовнішньої політики, існування абстрактних зовнішніх загроз. Тому з внутрішніми проблемами можна почекати, більш актуально забезпечити зовнішню безпеку від неіснуючих загроз. Щоправда, після «перемоги» виборах не вирішуються ні зовнішні, ні внутрішні питання. Результати виборів «переможці» вважають неподільним карт бланшем на виправдання будь яких своїх дій вже у лавах органів влади.

Вибори у недемократичних державах супроводжуються відвертою електоральною корупцією. Це явище достатньо складне і має різноманітні

прояви. Його не варто ототожнювати з простою фальсифікацією результатів виборів. Корупція має системний характер і впроваджується поступово. Електоральна корупція є похідною від усієї системи політичної корупції, яка домінує у недемократичних державах. «У загальному розумінні політична корупція визначається як використання особою, яка обіймає публічну посаду, довірених їй владних повноважень та прав, службового становища та статусу в системі публічної влади, статусу органу публічної влади, який він представляє, з метою протиправного отримання особистої та (або) групової, зокрема й у користь третіх осіб, політичної вигоди (політичного збагачення)» [21, с. 14]. У свою чергу «електоральну корупцію слід розуміти як протиправне використання в ході виборчого процесу владних повноважень та прав, положення та статусу посадових осіб публічної влади для надання через придушення політичної конкуренції та спотворення вільного волевиявлення громадян неправомірної переваги представникам афілійованих політичних сил та груп на користь політичної вигоди як результатів невірних і нечесних виборів» [21, с. 14]. Недемократичний режим в особі правлячої партії фактично унеможливорює конкуренцію. Це здійснюється шляхом усування потенційних опонентів із виборчого процесу та маніпулювання свідомістю виборців.

Початкове унеможливлення вільного волевиявлення, зумовлене протиправним використанням адміністративного ресурсом, призводить до ще більше негативних наслідків. Від одного виборчого циклу до наступного відбувається, якщо не зупинити протиправні дії, відбувається накопичення спотворених результатів та брудних технологій. Наслідком безперервності таких дій є спотворення і повна втрата сутності виборчого процесу. Власне весь виборчий процес перетворюється на його імітацію. Вибори не виконують притаманні їм функції навіть у формальному розумінні. Але правляча партія, яка уособлює владу, отримує громадську згоду на подальше безконтрольне використання владних повноважень. Далі зловживання доходять до такої критичної маси, коли вона навіть не докладает жодних зусиль, щоб перемогти конкурентів. Адже політичний простір «зачищений» такою мірою, що на ньому

навіть гіпотетично не можуть з'явитися конкуренти. А якщо з'являється, то він тут же оголошується корупціонером, а то і відвертим злочинцем. Наслідки подальшої реалізації принципів електоральної корупції призводять не просто до спотворення сутності виборів, як провідного механізму формування влади. Відбувається повна ліквідація навіть мінімальних можливостей суспільства хоч якоюсь мірою впливати на владу і політичні процеси та формального народовладдя взагалі. Але стан громадської думки стосовно цієї проблеми такий, що у людей не виникає жодних сумнівів щодо правильності перебігу подій. Тому що ніхто не може виявити альтернативний погляд на стан справ в країні. І опозиція при цьому може бути. Але практично вона має «кишеньковий» характер. Формально вільні вибори відбулися. Але ж вони не відображають реального волевиявлення народу.

Зачищене електоральне поле далі зумовлює процеси своєїрідної «приватизації державної влади і створення «стабільної» політичної системи», за якої «правлячі політико-економічні угруповання практично безконтрольно зловживають владними ресурсами в своїх корисливих інтересах і цілях». В такий спосіб у державі «формується авторитарно-клептократичний правлячий режим, основою життєдіяльності якого стають зловживання всіма видами адміністративного ресурсу державної влади, політична та економічна корупція» [21, с. 15]. Сформований в такий спосіб режим характеризується як одна з форм псевдодемократії – електоральна демократія, яка поєднує формально вільні вибори з відсутністю реальної конкуренції. Присутня лише одна вільна процедура – таємне голосування. Інші просто відсутні. Це пояснюється тим, що владі не потрібно когось усувати від участі у виборах, створювати дискримінаційні умови. Адже реальної конкуренції просто немає. Тому немає кому ставити під сумнів правильність подій.

Отже, легітимність як складний і багатомірний інститут пов'язаний з різноманітними процедурними засадами своєї реалізації. Є багато факторів, які по-різному впливають на цей процес. Насамперед одним із найбільш визначальних чинників є політична система, а точніше тип політичного режиму.

Його демократичний і недемократичний різновиди являють світу різні моделі легітимації влади. Демократична легітимність тривалий час трималась на основі виборів. Раз проголосувавши за певну політичну силу, виборці надавали їй повне право на реалізацію владних повноважень. Але в умовах масштабних суспільних трансформацій процес легітимації в демократичних країнах набуває постійно діючого характеру. Ускладнення суспільної структури вимагає від влади у своїй діяльності враховувати інтереси усіх її складових елементів. Також є нагальна необхідність вдосконалення управлінського механізму. Реалізації цього завдання сприяє використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Цей процес поєднується із впровадженням у політичну практику різноманітних форм учасницької демократії.

У недемократичних державах влада також звертає увагу на необхідність своєї легітимації. Для цього вона використовує єдиний інструмент – вибори. Але їхній зміст є суттєво спотвореним, оскільки супроводжується електоральною корупцією. Влада поступово усуває політичні сили, які би могли створити їй реальну конкуренцію. Це робиться в різними способами. Головним серед яких є інформаційна «зачистка» електорального простору. Ну а далі принцип виборів просто втрачає свій смисл.

РОЗДІЛ 3

ПРИНЦИПИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

3.1. Легітимація влади в Україні періоду незалежності

Після проголошення незалежності України одразу постало вкрай важливе питання запровадження оптимальної моделі організації державної влади та місцевого самоврядування. Але в умовах соціально-економічної кризи доводилося насамперед вирішувати питання забезпечення функціонування господарського механізму, бюджетні проблеми. Проблеми організації влади мали другорядний характер. Тепер можна з упевненістю констатувати факт, що це була системна помилка. До 1996 року діяла Конституція Української РСР, доповнена статтями про Президента. На місцевому рівні спроба заповнити владний вакуум була вирішена введенням на обласному і районному рівнях інституту відповідних місцевих адміністрацій на чолі з представниками президента. Вони безпосередньо підпорядковувалися голові держави та уряду. На центральному рівні фактично діяла президентсько-парламентська форма. Але вона була достатньо далека, щоб функціонувати у притаманному класичному стилі. Депутати не відчували себе професійними парламентарями час від часу спалахували урядові кризи.

Середина 1990-х років позначилася жорстким протистоянням між президентом і Верховною Радою з приводу перерозподілу повноважень щодо контролю за діяльністю уряду. У 1996 році була ухвалена Конституція України, що дало змогу нарешті подолати кризу влади. Потім декілька раз вносилися зміни до неї щодо затвердження певної форми правління. Нарешті у 2014 році була остаточно оформлена парламентсько президентська модель. Також змінювався тип виборчої системи. Були апробовані усі існуючі варіанти. Нарешті з ухваленням у 2019 році Виборчого кодексу була затверджена пропорційна система з відкритими списками. Щоправда, вона ще не застосовувалася на парламентських виборах. Отже, наразі інституційні засади системи державної

влади, місцевого самоврядування, виборчої системи сформовані. Тривалий процес апробації усіх можливих моделей дає підстави вважати, що чинна буде оптимальною і забезпечувати належний рівень здійснення влади.

Але більш складним завданням було забезпечення необхідного рівня суспільного сприймання влади як законної, правильної і доцільної. Тобто, легітимації влади. Досягнення легітимності було одним із найбільш актуальним завдань української влади. Тут слід виділити найбільш актуальні аспекти легітимації для української держави. На початку її існування найважливішою проблемою було подолання соціально-економічної кризи. Вона мала тотальний всеохопний характер. І треба було забезпечити більш менш нормальний рівень життєдіяльності людей. Сприймання влади відбувалося крізь призму її здатності вирішувати соціальні проблеми. Лише з часом таке сприймання перейшло у площину оцінки рівня організаційної та функціональної оптимальності моделі організації влади. Такий перехід був пов'язаний з більшим зосередження уваги держави до вдосконалення організаційних форм реалізації влади.

У цьому контексті слід визначити спроби формування найбільш дієвої структурної організації державної влади. Певний час функціонувала президентсько-парламентська модель, за якої уряд формується президентом за незначної участі Верховної Ради. Її існування було зумовлене потребою зміцнити засади державності на основі більшого верховенства виконавчої влади, певним недосконалим рівнем парламентаризму, нерозвинутою партійною системою і зрештою постійними спробами визначити найбільш доцільну форму виборчої системи.

В Україні паралельно відбувалося декілька процесів. Насамперед це процес демократичної трансформації, характерний для всіх посттоталітарних країн. По-друге, це формування нового типу держави з оптимальною формою організації влади, адекватної потребам нового публічного управління та належного урядування. І, по-третє, складання механізму суспільної підтримки влади, тобто, легітимності. Третя складова цього процесу розпочалася з нульової суспільної підтримки влади та мінімальною соціальною базою держави.

Відповідно рівень легітимності був незначний. Це пояснюється суто такими причинами. В Україні у 90-х роках минулого століття, на думку української дослідниці Ольги Бабкіної, склалася кланово-олігархічна суспільно-політична система, «в якій влада зосереджена в руках вузького кола осіб (олігархів), які пов'язані між собою неформальними відносинами і відповідає не державним, а їхнім особистісним інтересам». «Основні риси кланово-олігархічної політичної системи: нерівність доступу до ресурсів влади, використання неправових засобів зміцнення впливу (корупція); наявність особистих зобов'язань та общинної солідарності між «патроном» та «клієнтом»; відсутність демократичних форм зв'язку між владою і громадянами» [22, с. 177]. У системах такого типу усі привілеї визначаються максимальною близькістю до влади. При цьому усі владні повноваження та інструменти є фактичною власністю вузького правлячого класу. Усі політичні інститути, які мають виконувати представницькі функції, також висловлюють інтереси олігархічних груп. Цим можна пояснити скептичне ставлення до тодішніх українських політичних партій, хоч провладних, хоч опозиційних, та їхню риторіку.

Всі політичні інститути безпосереднім чином інтегруються до кланово-олігархічної системи. І тому формально конкурентна боротьба на виборах виступає елементарною імітацією змагальних електоральних процесів. Все це спрямоване на досягнення максимального залучення кланово-олігархічних груп до структури влади. Зміни виборчих систем, кількості голосів виборців, які необхідно отримати для потрапляння до представницьких органів, також здійснювалися лише для того, щоб забезпечити інтереси олігархічних об'єднань у владі. При цьому їм забезпечені відносно рівні права щодо можливості потрапляння до влади. Тому можна сказати що у 1990-х роках існувала така собі олігархічна легітимність. Недовіра суспільства до такої системи організації влади і низький рівень легітимності не в останню чергу пояснювалася політичною відчуженістю громадян, а також фактичною відсутністю будь яких можливостей політичної участі. На рівні відносин суспільства і держави була утворена похідна від зазначеної кланово-олігархічної патронажно-

клієнтелістська система взаємодії. «Держава відіграє роль патрона щодо свого колективного клієнта – населення: патрон обдаровує і захищає своїх клієнтів в обмін на лояльність і підтримку» [13, с. 161]. Але при цьому слід відзначити певний амбівалентний стан думки суспільства, коли воно за всього скептичного і навіть негативного ставлення до системи, що склалась, погоджувалась за замовчуванням на її доцільність і безальтернативність. Тобто, погоджувалась на її легітимність. Окремо слід відзначити цілком позитивне ставлення до демократії та можливостей, які вона надає.

Саме незначна можливість політичної участі головним чином пояснює низький рівень легітимації української влади у той період. При цьому в Україні розгортався ще один процес – накопичення невдоволення існуючим станом і формування латентного прагнення його змінити. Українське суспільство було до цього готовим. І важливо те, що такі зміни мали відбутися виключно у мирній формі. Незважаючи на певну політичну відчуженість, поступово відбувалися зміни у громадській думці, які були зорієнтовані на активізацію певних форм громадської участі. Тобто, відповідні політичні настанови стосувалися не конкретних політиків, а щодо зміни якісного стану політичного життя. Таку тенденцію відзначила українська дослідниця Антоніна Колодій. На її думку, «серед пострадянських держав Україна стала однією з небагатьох кандидаток на подолання цієї негативної спадщини саме завдяки здатності громадянського суспільства відстоювати свої права та інтереси, у тому числі й своє право впливати на політику» [14]. Тобто, українська спільнота продемонструвала свою готовність до остаточного формування громадянського суспільства, активізації політичної участі.

Фактором, який став певною точкою відліку у розгортанні цих процесів стала Помаранчева революція 2004 року. Громадськість продемонструвала свою здатність відстоювати свої інтереси, захищати їх в разі порушення, протистояти владі, коли та зловживає своїми повноваженнями. Важливо, що така активність відбувалася виключно в мирних конструктивних формах. Щоправда, ті події не стали остаточною перемогою демократичних принципів здійснення влади. Але

важливий прецедент було створено. Влада відчула, що громадськість готова до активних дій для відстоювання своїх інтересів. Тобто, було створено сукупність нових підстав для легітимації. Вони були пов'язані із можливістю застосовувати різні форми громадської активності. Але остаточно ще не ствердилася ідея, що громадяни мають бути безпосередніми учасниками політичних процесів і навіть певними співавторами реалізації політики.

Радикально ситуація щодо зміцнення засад легітимації змінилася під час подій Революції гідності, гібридної війни та повномасштабної агресії російської федерації проти нашої країни. Причому слід зробити важливе уточнення, що ця легітимність стосується не конкретних політиків, які перебувають при владі, а – усієї політичної системи, принципів її функціонування зрештою України як спільної Батьківщини усіх її громадян незалежно від ідейних уподобань, етнічного походження, мови спілкування, релігійного віросповідання. Саме стало важливим підґрунтям для інтеграції українського суспільства для здійснення потужного опору агресії.

У свідомості українських громадян протягом останнього часу відбулися значні зміни. Вони остаточно відмовилися від парадигми політичної пасивності і своєї нездатності вирішувати важливі питання політичного життя. Натомість остаточно перемогла позиція про вирішальну роль суспільства у політичних процесах. Легітимність набула більш широкого тлумачення. Вона означає позитивне сприймання і довіру не до конкретних носіїв влади. Насамперед вона стосується України як держави і як Батьківщини. У суспільстві у повному обсязі сформувалися настанови і цінності громадянського суспільства, політичної нації, громадянської ідентичності, що є важливим фактором перемоги демократії як світогляду, як інституційної побудови державної влади. В Україні з'явилися нові форми громадянської активності, пов'язані з підтримкою Збройних Сил, волонтерським рухом. Це свідчить про те, що громадяни готові проявляти свою патріотичну позицію не лише в умовах війни. Це матиме свою реалізацію і в мирний час, коли наше суспільство буде налагоджувати мирне життя вже в принципово нових умовах. Громадськість надала державі свою потужну

підтримку. І вона відчула це. Але це не означає, що така підтримка буде забезпечуватися завжди. Влада має усвідомити, що суспільство тепер буде ставити принципово нові, більш жорсткі і чіткіше артикульовані, вимоги до неї. І тому принципи взаємодії між ними будуть відбуватися на нових засадах. Громадяни виступатимуть з позиції активного політичного актора, який має рівноправний статус з державною владою. А зміст легітимності набув того розуміння, який відповідає демократичній практиці.

3.2. Перспективи легітимації влади у повоєнній Україні

Повоєнна Україна, як уже зазначалося представлятиме принципово нову реальність. Насамперед це стосується політичної сфери та взаємодії влади з громадськістю. В нових умовах принципи їх функціонування будуть, а власне вже стали, принципово іншими. Суспільство не задовільниться роллю не те, що стороннього спостерігача, а навіть простого співучасника творення політики. Тобто, у повоєнній Україні потрібно буде вирішувати проблему, яка завжди була актуальною. Це подолання кризи легітимності і виведення її на принципово новий рівень. Власне новий принцип забезпечення легітимності не залежатиме від ситуативного сприймання влади, можливо, дещо критичної оцінки. Це не призведе до кризи влади. Легітимність стосуватиметься усієї України як держави і Батьківщини в цілому.

Насамперед потрібно визначити загальний контекст, на фоні якого буде відбуватися повоєнна розбудова України. Він визначатиметься такими тенденціями. «Наша трансформація відбуватиметься на тлі глобального падіння репутаційної привабливості демократії і загострення конкуренції між демократичною та автократичною аджендами». «Жорстка конкуренція між демократіями та автократіями пришвидшує рух світового порядку до багатополярності і, відповідно, перегруповання країн в закриті ідеологічні групи, що надає їм доступ до гарантій безпеки, фінансів та технологій виключно в

межах цих колаборацій» [15, с. 72]. Тобто, необхідно взяти до уваги міжнародне середовище, стан якого внаслідок широкомасштабної агресії росії є неоднозначним. Світ не висловив однозначного ставлення до цього. Подальший рух України до побудови розвинутої демократії є безальтернативним пріоритетом. Але при цьому слід також мати на увазі, що у сучасному світі немає однозначної переваги демократії перед авторитаризмом, який залишається привабливим для значної кількості народів світу. Також під час повоєнної відбудови слід значною мірою розраховувати на закордонну допомогу. При цьому потрібно буде часто робити вибір на користь економічної чи політичної доцільності. А він не простий. Можна передбачити, що в Україні з цієї причини виникатимуть кризи. Питання полягає в тому, чи буде спроможна загальнополітична легітимність подолати їх.

Це буде випробування також і для самих українців. Так, за останні десять років в їх свідомості відбулися значні зміни. «У процесі війни патерналізм, фаталізм, аномія, відсутність довіри між людьми та до держави дійсно поступаються відповідальності, прагматизму, активному формуванню горизонтальних мереж, зростанню довіри до інститутів держави. Усі ми є свідками прискореного формування нового стандарту поведінки українців із фокусом на увласненні нами держави» [15, с. 75]. Питання повоєнного розвитку слід також розглядати під кутом зору, чи такі зміни набули незворотного характеру, чи остаточно подоланий пострадянський інфантилізм. Під час війни на перший план вийшли екзистенційні питання і питання безпеки. Всі непринципові суперечності відходять на другий план. У цьому контексті цілком логічно постає питання, чи здатні українці зберегти такий підхід і після війни, коли проблем буде набагато більше, ніж у кризові дев'яності роки.

Фактором, який хоча і опосередковано, сприяв зміцненню і розширенню засад легітимності, стало поширення і реалізація нових підстав національної цілісності. Основою для цього стала громадянська ідентичність. Усі громадяни України незалежно від етнічного походження, політичних уподобань, ідейних переконань, конфесійної належності стали на захист нашої спільної

Батьківщини. Були подолані певні внутрішні розбіжності. І все українське суспільство виступило цілісністю. Власне такий стан виявився значною несподіванкою для агресора. Українці вже по-іншому стали сприймати і пояснювати події нашої історії. Важливо зберегти цю консолідованість і в повоєнний час. Тоді пріоритети нашого розвитку також матимуть такий же спільний характер як і зараз. Потрібно остаточно подолати «токсичний» стан розмежування українського суспільства на «ми» і «вони». Тривалий час окремі політики грали на таких розколах і заробляли собі політичний капітал. Суспільство має чітко усвідомити неможливість хоч у найменшій мірі його прояву у майбутній Україні.

Весь світовий досвід свідчить, що саме громадянське суспільство є найбільш ефективним засобом забезпечення нової якості розвитку нації. З точки зору світоглядних цінностей його значення полягає у впровадженні принципів громадянської ідентичності, яка довела свою першочергову значущість у забезпеченні цілісності суспільства. Але громадянське суспільство це також сукупність організаційних інститутів і демократичних політичних практик. Усі процеси після Революції гідності 2014 року продемонстрували готовність громадян України на практиці реалізовувати всі практичні можливості демократії. В умовах децентралізації влади і надання значних владних повноважень і ресурсного забезпечення місцевому самоврядуванню були реалізовані різноманітні форми громадської участі, які дали змогу виявити весь активістський потенціал українського суспільства.

Досить інтенсивно впроваджуються у практичне життя принципи електронної демократії та електронного урядування. Їх використання наближає владу до повсякденних життєвих проблем громадськості, а громадськості забезпечує можливість безпосереднього спілкування з владою. За допомогою різних форм громадської участі та сучасних інформаційно-комунікативних технологій створюються реальні умови впливати на ухвалення владно-управлінських рішень. Тобто, легітимність набуває принципово нового, учасницького змісту, коли суспільство не просто набуває статус співтворців

політики, а також несе свою частину відповідальності за ухвалені рішення. Окремо слід наголосити на відповідальності політиків за забезпечення стану легітимності. Їм просто потрібно заборонити «розкручувати» можливі конфлікти у суспільстві в умовах, які виникнуть у повоєнній Україні. Вони мають усвідомити свою більшу відповідальність за забезпечення громадського миру.

Отже, процес формування засад легітимності займав важливе і визначальне місце в історії України періоду незалежності. На різних її етапах формувалися її різні підстави і засади. Але в умовах соціально-економічної кризи основи легітимації влади були досить слабкими. Зниження рівня життя безпосереднім чином зумовлювало зниження рівня довіри до влади. Держава, щоб якось розв'язати цю проблему втілювало патронажно-клієнтелістську систему управління і взаємодії з громадянами. Тобто, в обмін на надання мінімальних життєвих стандартів пропонувалося підтримати владу.

Починаючи з 2000-х років ситуація почала змінюватися. Українське суспільство дедалі більше розгортало політичну активність для захисту своїх прав та інтересів. Остаточна ситуація змінилася після подій Революції гідності, початку росією гібридної війни та повномасштабної агресії. У свідомості українців, як звичайних громадян, так і професійних політиків, відбулися суттєві ціннісно-світоглядні зміни. В українському суспільстві сформувалися нові принципи його ідентичності. Такі зміни були зорієнтовані на взаємну співпрацю та активну участь громадян у політичних процесах. Легітимність суттєво розширилася і стала стосуватися політичної системи загалом та України як держави і спільної Батьківщини.

ВИСНОВКИ

Легітимність є важливим інституційним принципом функціонування сучасної політики. В дослівному перекладі це слово означає «законність». Але це не законність у суто юридичному значенні. У політичному розумінні це законність з точки зору сприймання суспільством влади як такої. Тобто, щоб влада була легітимною у повному обсязі недостатньо бути обраною чи призначеною за юридичними нормами. Влада зобов'язана постійно доводити суспільству своє право на владарювання. Особливо така потреба актуалізувалася внаслідок ускладнення структури сучасного суспільства. Необхідно зважати на інтереси і запити усіх його складових. Тому необхідно забезпечувати у своїй діяльності усі виміри сучасних механізмів легітимації. Багатомірність легітимності інституту легітимність також проявляється на її типології. Класифікація М. Вебера вже не відображає усі засади її прояву у повному обсязі. Нинішня, суттєво доповнена, його класифікація повніше враховує реалії сучасного суспільства з точки зору визнання його складовими елементами діяльності влади як законної і доцільної.

Легітимність як складний і багатомірний інститут пов'язаний з різноманітними процедурними засадами своєї реалізації. Є багато факторів, які по-різному впливають на цей процес. Насамперед одним із найбільш визначальних чинників є політична система, а точніше тип політичного режиму. Його демократичний і недемократичний різновиди являють світу різні моделі легітимації влади. Демократична легітимність тривалий час трималась на основі виборів. Раз проголосувавши за певну політичну силу, виборці надавали їй повне право на реалізацію владних повноважень. Але в умовах масштабних суспільних трансформацій процес легітимації в демократичних країнах набуває постійно діючого характеру. Ускладнення суспільної структури вимагає від влади у своїй діяльності враховувати інтереси усіх її складових елементів. Також є нагальна необхідність вдосконалення управлінського механізму. Реалізації цього завдання сприяє використання сучасних інформаційно-комунікативних

технологій. Цей процес поєднується із впровадженням у політичну практику різноманітних форм учасницької демократії.

У недемократичних державах влада також звертає увагу на необхідність своєї легітимації. Для цього вона використовує єдиний інструмент – вибори. Але їхній зміст є суттєво спотвореним, оскільки супроводжується електоральною корупцією. Влада поступово усуває політичні сили, які би могли створити їй реальну конкуренцію. Це робиться в різними способами. Головним серед яких є інформаційна «зачистка» електорального простору. Ну а далі принцип виборів просто втрачає свій смисл.

Процес формування засад легітимності займав важливе і визначальне місце в історії України періоду незалежності. На різних її етапах формувалися її різні підстави і засади. Але в умовах соціально-економічної кризи основи легітимації влади були досить слабкими. Зниження рівня життя безпосереднім чином зумовлювало зниження рівня довіри до влади. Держава, щоб якось розв'язати цю проблему втілювало патронажно-клієнтелістську систему управління і взаємодії з громадянами. Тобто, в обмін на надання мінімальних життєвих стандартів пропонувалося підтримати владу.

Починаючи з 2000-х років ситуація почала змінюватися. Українське суспільство дедалі більше розгортало політичну активність для захисту своїх прав та інтересів. Остаточо ситуація змінилася після подій Революції гідності, початку росією гібридної війни та повномасштабної агресії. У свідомості українців, як звичайних громадян, так і професійних політиків, відбулися суттєві ціннісно-світоглядні зміни. В українському суспільстві сформувалися нові принципи його ідентичності. Такі зміни були зорієнтовані на взаємну співпрацю та активну участь громадян у політичних процесах. Легітимність суттєво розширилася і стала стосуватися політичної системи загалом та України як держави і спільної Батьківщини.